

LEVENSVOLDOENING VAN ALLEENSTAANDEN; ACHTERSTAND OP SAMENWONERS IN 11 EG LANDEN 1974-1986

Ruut Veenhoven en Renee van Schoonhoven

Gepubliceerd in: 'Gezin; Tijdschrift voor primaire leefvormen', nr.1, 1991, pp. 15-25

ABSTRACT

Life satisfaction of singles in the EC 1974-1986; the difference with people living with a spouse remains

Studies in modern western nations have repeatedly shown that singles take less pleasure in life than people living with a spouse. On various other indicators of well-being singles also appear to be at a disadvantage. Critics of marriage claim that this difference is disappearing. This article considers that hypothesis.

Theoretically, the claim that the gap will close is based on two explanations of the difference: the negative 'labeling' of singles in general, and an overrepresentation of 'crisis' cases among newly divorced and widowed. These effects are believed to be lessening. However, there are additional explanations: the gap is also attributable to the 'deprivation' experienced by singles and to 'selection' on the marriage market. These effects seem to be stronger than ever.

Empirically, the claim draws on findings from the USA. Glenn and Weaver (1988) report that the difference in happiness between marrieds and unmarrieds declined over the years 1972-1986. This finding is not replicated in an analysis of 11 EG countries over the years 1974 -1986. In the EC the gap has remained essentially unchanged. The US pattern is only dimly reflected in four EC countries: typically traditional ones. In Britain, Germany and the Netherlands the gap has widened somewhat.

1 INLEIDING

Alleenstaanden scheppen over het algemeen minder voldoening in het bestaan dan samenwonenden. Vooral gescheidenen en verweduwden rapporteren gemiddeld minder levensvreugde. Ook nooit-gehuwde alleenstaanden blijken minder gelukkig dan samenwonenden. Dit patroon doet zich in alle moderne landen voor. De verschillen in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwoners zijn groter dan de verschillen op dat vlak tussen mensen die hoog en laag op de sociale ladder staan.

In de discussie over alleen-leven wordt de toon momenteel gezet door critici van het huwelijk. Deze zijn geneigd het verschil te bagatelliseren. Voor zover überhaupt erkend, wordt de achterstand van alleenstaanden toegeschreven aan negatieve 'sociale etikettering' en aan tijdelijke 'crisis' verschijnselen na huwelijksontbinding. In het kader van die verklaringen wordt vaak voorspeld dat het verschil allengs zal verdwijnen.

Deze bijdrage geeft een resumé van de aanwijzingen dat er inderdaad een verschil is in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwonenden, en geeft ook een

samenvatting van de gangbare verklaringen daarvoor. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag of het verschil inderdaad kleiner wordt. Ter beantwoording daarvan wordt de analyse gemaakt van surveydata in 11 EG landen over de periode 1974-1986.

2 ZIJN ALLEENSTAANDEN MINDER GELUKKIG?

Aanwijzingen dat alleenstaanden minder plezier aan hun bestaan beleven komen voornamelijk uit zogenaamde 'quality-of-life-surveys'. Dat zijn grootschalige onderzoeken waarbij representatieve steekproeven uit de bevolking worden ondervraagd over hun wel en wee. Vaak wordt dit soort enquêtes periodiek herhaald. Sinds de zeventiger jaren heeft dit type onderzoek een hoge vlucht genomen. In de USA gebeurt dat onder meer door middel van zogeheten 'General Social Surveys' van het Institute for Social Research in Ann Arbor, in Nederland met de 'Levens-Situatie-Surveys' van het CBS (nu 'Doorlopend Levens-Situatie Onderzoek' geheten), en in Europees verband met de 'Euro-barometer surveys'. Bij dit soort enquête-onderzoek wordt ondermeer gevraagd naar de mate van *levensvoldoening*, ook wel *geluk* genoemd. Allengs zijn daarvoor vaste vragen in zwang geraakt, die redelijk valide en betrouwbaar zijn gebleken (Veenhoven, 1984).

Vergelijkt men de antwoorden van mensen, die wel en die niet met een vaste partner door het leven gaan, dan blijken de alleenstaande stevast minder voldoening in het leven scheppen. Het maakt daarbij niet uit of men vergelijkt met wel-of niet wettelijk gehuwden. Het verschil doet zich in alle lagen van de bevolking voor, in alle leeftijdscategorieën en bij mannen zowel bij vrouwen. Ook onder homo-sexuelen blijken alleenstaanden naar verhouding minder tevreden met hun bestaan. Het verschil doet zich niet alleen voor in antwoorden op 'cognitief' georiënteerde vragen naar tevredenheid met het leven, maar ook bij 'affectieve' maten van gemiddeld stemmingsniveau zoals de 'Affect Balance Scale'.

Voor een overzicht van de literatuur zie o.a. Gove, Bryygs Style & Hughes (1990), Haring-Hidore (1985) en Veenhoven (1984). Ter illustratie zijn de uitkomsten van het laatste leefsituatie-survey van eigen bodem weergegeven in **Schema 1**.

Deze verschillen in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwoners zijn niet overal even sterk. Ze zijn het meest geprononceerd in moderne westerse landen zoals Denemarken, Nederland en de USA. De verschillen zijn het grootst in de jongere leeftijdscategorieën. Verschillende onderzoeken vonden ook sterkere verschillen onder mannen dan onder vrouwen, maar regel blijkt dat toch niet (Veenhoven, 1984).

Soortgelijke verschillen in welzijn

Er zijn nog wel meer aanwijzingen dat het bestaan voor alleenstaanden in deze maatschappij minder bevredigend is dan voor mensen met een partner. Ook op andere indicatoren van lichamelijk- en geestelijk welzijn scoren alleenstaanden lager. Al in de vorige eeuw constateerde Durkheim (1897/1952) dat *zelfdoding* meer voorkomt onder alleenstaanden. Momenteel is dat nog steeds zo (Diekstra, 1980). Ook afgezien van de hogere suïcidiefrequentie is de *mortaliteit* al hoger onder alleenstaanden. Bij een onderzoek onder Amerikaanse mannen van middelbare leeftijd wier vrouw was overleden

bleek bijvoorbeeld dat onder degenen die hertrouwen de sterfte driemaal lager was dan onder degenen die alleen bleven (Helsing, Moyes en Comstock, 1981). Hierbij zijn verschillende doodsoorzaken in het geding: niet alleen is er een min of meer begrijpelijke oversterfte van alleenstaanden ten gevolge van leveraandoeningen, ongevallen en moord, maar er is ook een duidelijke oversterfte aan hartziekten (Lynch, 1977). In dit verband is het niet verbazingwekkend dat alleenstaanden meer *gezondheidsproblemen* hebben; ze hebben meer klachten, ernstiger aandoeningen, brengen meer bezoeken aan artsen en gebruiken meer medicijnen (o.a. Morgan, 1980). Wat betreft de *geestelijke gezondheid* komt een zelfde beeld naar voren. In de statistiek van het gebruik van psychiatrische voorzieningen zijn alleenstaanden sterk oververtegenwoordigd en bij enquêteonderzoek naar psychische morbiditeit vermelden zij naar verhouding meer klachten (o.a. Segraves, 1980).

Geen schijnverschil

Er kunnen natuurlijk tal van interveniërende variabelen in het spel zijn, zoals 'leeftijd' en 'inkomen'. Het is in dit verband goed om te bedenken dat een fors deel van de alleenstaanden bestaat uit oudere weduwen. Hoge leeftijd en karige AOW zouden wel eens meer te maken kunnen hebben met hun waardering van hun bestaan dan al dan niet alleen-leven. In dit verband is ook wel gewezen op de mogelijkheid dat de factor 'gezondheid' het beeld vertroebelt. Gezondheidsproblemen zouden tegelijkertijd de levensvoldoening drukken en kansen op de huwelijksmarkt nadelig beïnvloeden. Er ontstaat dan een statistisch verband zonder dat er sprake hoeft te zijn van wezenlijke invloed over en weer.

Om dit soort schijnverbanden op het spoor te komen hebben verschillende onderzoekers controles uitgevoerd, meestal naar leeftijd en geslacht. Op een enkele uitzondering na doet dat aan het verband weinig af.

Glenn en Weaver (1981) hebben een meer omvattende analyse uitgevoerd. Zij onderzochten het effect van acht van deze factoren in een dataset waarin de gegevens uit een viertal representatieve onderzoeken onder de Amerikaanse bevolking waren samengebracht. De controlevariabelen waren: al dan niet hebben van kinderen, leeftijd van eventuele kinderen, eigen leeftijd, kerkgang, inkomen, opleiding, beroepsprestige van de man, en buitenshuis werken van de vrouw. Die factoren verklaarden slechts een deel van het verschil in levensvoldoening tussen gehuwden en alleenstaanden.

Op basis van het Nederlandse Levens-Situatie-survey 1983 heeft Jol (1984) een soortgelijke analyse uitgevoerd. Ook hier bleef het verband bestaan; het kwam zelfs iets sterker uit de controleprocedure. Van belang is met name dat het verband geen artefact bleek van een slechtere gezondheid van alleenstaanden. Gezondheid heeft wel invloed op levensvoldoening, maar verklaart niet de relatie met het al dan niet alleenleven. Alleenleven blijkt de sterkste determinant van levensvoldoening in deze analyse; iets sterker zelfs dan gezondheid en al dan niet werkeloos zijn, en aanzienlijk sterker dan inkomen en opleiding. Dat is des te opmerkelijker omdat die laatste factoren in de publieke opinie te boek staan als erg bepalend voor geluk.

3 VERKLARINGEN VOOR HET VERSCHIL

Er zijn momenteel vier verklaringen in zwang. Drie daarvan wijzen alleen-leven aan als *oorzaak* voor het verschil (gemisverklaring, crisisverklaring en etiketteringsverklaring) en één ziet alleen-leven als een *gevolg* van reeds aanwezige onvrede met het bestaan (selectie verklaring). Hieronder worden de verklaringen geresumeerd.

3.1 Etiketteringsverklaring

Deze verklaring veronderstelt dat de hoge leed-cijfers onder alleenstaanden het gevolg zijn van het feit dat ze in de publieke opinie als zielig te boek staan. Ze zouden zichzelf daardoor ook als zielig gaan zien en zich naar het beeld gaan gedragen. Dit uit zich dan in meer ziekteklachten en meer zelfmoord (o.a. Davies & Strong, 1977).

Het is goed denkbaar dat negatieve sociale etikettering leidt tot verschillen op het subjectieve vlak, zoals in dit geval in levensvoldoening en psychische klachten. Deze verklaring lijkt echter minder goed toepasbaar op de gesignaleerde verschillen in mortaliteit tussen alleenstaanden en gehuwden. Het is althans moeilijk voorstelbaar hoe het stigma van zieligheid zich vertaalt in grotere sterfte aan hartklachten.

Een probleem met deze verklaring is ook dat alleenstaanden tegenwoordig nauwelijks meer als zielig versleten worden, terwijl het verschil in levensvoldoening toch nog steeds bestaat (SCP 1988).

Een zwak punt van de etiketteringsverklaring is voorts dat deze voorspelt dat alleenstaande vrouwen er slechter aan toe zijn dan alleenstaande mannen. In de stereotype beeldvorming geldt de alleenstaande vrouw namelijk als zielige muurbloem, maar de vrijgezelle man als vrolijke bon-vivant. Zoals al opgemerkt doet dit verschil zich niet systematisch voor bij levensvoldoening. Op andere indicatoren van welzijn scoren alleenstaande mannen zelfs nog slechter dan alleenstaande vrouwen; de relatieve verschillen in zelfmoord, ziekten en psychische stoornissen zijn groter onder mannen dan onder vrouwen.

Het stereotype beeld wil ook dat vooral oudere alleenstaanden zielig zijn. Het verschil in welbevinden tussen alleenstaanden en samenwoners is echter juist groter in de jongere leeftijdscategorieën.

3.2 Crisisverklaring

Deze verklaring betreft primair gescheidenen en verweduwden die het verlies van een partner hebben moeten incasseren en zich vervolgens moeten aanpassen aan de veranderde levens situatie. Rouw en onzekerheid zouden hen vatbaarder maken voor ziekte en suïcidale gedachten (o.a. Fengler, 1982). Deze verklaring geldt uiteraard niet voor nooit-gehuwden. Zij komt in feite voort uit pogingen om te verklaren waarom oudere nooit-gehuwden gunstig afsteken tegen leeftijdsgenoten die hun partner verloren hebben.

Naar haar aard veronderstelt deze verklaring een zekere tijdelijkheid. De aanpassing stelt vooral in het begin hoge eisen. Lange termijn schade is vanuit dit gezichtspunt alleen te verwachten als mensen er in die periode echt 'onderdoor' gaan, bijvoorbeeld als ze er het idee aan overhouden dat ze het leven niet goed aankunnen. Bij een geslaagde aanpassing daarentegen is op langere duur juist een positief effect te verwachten op geestelijke gezondheid en levensvreugde.

3.3 Gemisverklaring

Deze verklaring benadrukt de positieve kanten van het duurzaam samenwonen met een levenspartner: zaken die alleenstaanden geheel of gedeeltelijk moeten missen. In de literatuur wordt in dit verband ook wel van de ‘beschermings’-verklaring gesproken. Dat woordgebruik stamt van Durkheim (1897/1952), die daarmee doelde op het feit dat de aanwezigheid van partner en kinderen remmend werkt op aanvechtingen tot zelfmoord.

De positieve effecten van het samenleven met een partner zijn ondermeer een betere vervulling van algemeen menselijke behoeften op het vlak van erotiek en geborgenheid, continue zelfbevestiging, effectieve correctie van inadequaar gedrag, toegankelijker opvang bij stress, betere materiële verzorging, en — niet in de laatste plaats — ook meer het gevoel van ‘zinnelijkheid’, omdat er iemand is om voor te leven (o.a. Weiss, 1969). Men spreekt in dit verband van ‘functies’ van twee-relaties.

Elders heeft Veenhoven (1984) betoogd dat mensen in de moderne westerse samenleving voor dit soort zaken steeds minder terecht kunnen bij familie, collega’s en buurtgenoten. De functionele equivalenten voor twee-relaties zijn ernstig verschaald. In dat licht is het niet zo merkwaardig dat de relatieve onvrede van alleenstaanden een betrekkelijk recent fenomeen lijkt te zijn.

De gemisverklaring sluit niet uit dat er ook voordelen verbonden zijn aan het leven-alleen. Het alleenleven heeft natuurlijk ook zijn prettige kanten en het samenleven met een partner brengt ook de nodige problemen en beperkingen met zich mee. In het licht van de geconstateerde achterstand van alleenstaanden leidt deze verklaring wel tot de conclusie dat in de huidige samenleving de voordelen van het alleenleven kennelijk niet opwegen tegen de nadelen.

3.4 Selectie verklaring

Deze verklaring veronderstelt dat de huwelijksmarkt selecteert op gezonde en levenslustige mensen en dat daardoor in de categorie alleenstaanden naar verhouding meer ziekelijke en problematische mensen overblijven.

Ook deze verklaring klinkt plausibel. Met name van ernstig gehandicapte en gestoorde mensen kan men zich indenken dat ze minder kans maken om een partner te vinden. Het is ook voorstelbaar dat het moeilijk leven is met chronisch ongelukkige of problematische mensen en dat deze dus een grote kans lopen om door scheiding alleen te komen staan. Zulk soort selectieprocessen zijn er misschien ook verantwoordelijk voor dat het verschil in geestelijke en lichamelijke gezondheid tussen gehuwden en samenwoners groter is onder mannen dan onder vrouwen. Aan mannen wordt waarschijnlijk zwaardere eisen gesteld qua stabiliteit en gezondheid. (Kobrin en Hendershot, 1977).

De selectieverklaring heeft echter ook ontegenzeggelijk beperkingen. Deze verklaring gaat bijvoorbeeld niet in op het geval van verweduwen. Het is althans niet erg aannemelijk dat deze mensen toch al ongelukkig waren en met hun onvrede de partner vroegtijdig het graf in hebben gedreven. In een onderzoek onder vrouwen die op jonge leeftijd hun man hadden verloren bleek verder ook dat de relatief hoge sterfte in deze categorie niet verklaard kan worden uit een betere hertrouwkans van de meest gezonden onder hen (Kraus & Lilienfeld, 1959).

De selectieverklaring sluit ook niet aan op de geobserveerde variatie in het verschil tussen leeftijdscategorieën. Durkheim (1897/1952) heeft in dit verband al opgemerkt dat de

selectieverklaring juist het omgekeerde voorspelt: als de meest gezonde en levenslustige mensen ‘wegtrouwen’ moet in de overblijvende alleenstaanden het percentage ziekelijke en problematische mensen steeds groter worden en moet het verschil tussen gehuwden en ongehuwden dus toenemen in de oudere leeftijdscategorieën. Zoals al opgemerkt blijkt dit niet het geval bij levensvoldoening. Het verschil tussen het relatieve aantal suïcides onder ongehuwden en gehuwden wordt met het toenemen van de leeftijd ook gestaag kleiner. Dat geldt ook voor andere doodsoorzaken (Gove, 1973).

4 WORDT HET VERSCHIL KLEINER?

4.1 Gangbare speculaties

De gangbare mening is momenteel dat alleenstaanden hun achterstand in levensvoldoening snel inlopen. Die mening is sterk beïnvloed door spraakmakende critici van het huwelijk, zoals ten onzent Weeda (1989). Vanuit deze hoek worden de etiketteringsverklaring en de crisisverklaring benadrukt en wordt op grond daarvan voorspeld dat het verschil allengs wegsmeelt.

Als het verschil in belangrijke mate gevolg is van negatieve sociale *etikettering* van alleenstaanden moet het inderdaad sterk verminderen. De beeldvorming over alleenstaanden is de laatste decennia namelijk steeds gunstiger geworden. In Nederland blijkt dit onder meer uit cijfers van het SCP (1988). In 1965 meende nog 60% van de Nederlandse bevolking dat ongehuwden over het algemeen minder gelukkig zijn dan gehuwden. In 1987 was nog slechts 21 % die mening toegedaan. Niet alleen heeft het negatieve beeld van de zielige vrijgezel aan betekenis ingeboet, er is ook een positief tegenbeeld ontstaan van de ‘Nieuwe Vrijgezel’. Het is mogelijk dat deze ontwikkeling pas met enige vertraging doorwerkt op het welbevinden van alleenstaanden, maar nu zo’n twintig jaar na het begin van de omslag in het denken mag toch wel een zichtbaar effect verwacht worden.

Het verschil moet ook kleiner worden als het in belangrijke mate gevolg is van het feit dat veel (nieuwe) alleenstaanden gebukt gaan onder de naweën van ‘*crisis*’ rond beëindiging van een eerdere huwelijk. Er zijn verschillende redenen om te veronderstellen dat huwelijksbeëindiging minder traumatisch wordt: scheiding raakt meer geaccepteerd, mensen leren beter voor zichzelf te zorgen, en er is in het nieuwe patroon van seriële monogamie meer uitzicht op een volgende relatie. Door sommige critici van het huwelijk wordt ook verondersteld dat steeds minder mensen in de huwelijksboot zullen treden en dat dus ook minder mensen letsel kunnen oplopen bij stranding daarvan.

In het kader van de gemisverklaring zijn verschillende voorspellingen mogelijk: sommige critici voorzien dat het voordeel van leven in huwelijksachtige relaties afneemt in de moderne samenleving. Zij menen dat de nadelen van het leven in koppelverband steeds groter worden, of althans zichtbaarder, en dat de voordelen verminderen. Bovendien zouden er aantrekkelijker functionele equivalenten ontstaan: met name in de vorm van ‘vriendschapsnetwerken’. Hier is echter wel het nodige tegenin te brengen. Allereerst zijn er geen aanwijzingen dat de genoemde ‘functies’ van twee-relaties wezenlijk aan belang inboeten. Integendeel: de historische trend van de toenemende concentratie van affectieve functies in de huwelijksachtige relaties lijkt zich eerder voort te zetten. Voor emotionele ondersteuning, geborgenheid en alledaagse psycho-sociale correctie kunnen we steeds minder terecht bij familie, burens en collega’s (o.a. Popenoe, 1988). Het moderne huwelijk

lijkt zich ook aardig aan die taken aan te passen: de kritiek op het huwelijk betreft vooral de traditionele vormen ervan. Wel brengt het moderne huwelijk een aantal nieuwe problemen met zich mee die het effect op levensvoldoening deels te niet doen (o.a. Gove 1990). Er ontwikkelen zich vooralsnog ook geen functionele equivalenten van betekenis. Ondanks hoopvolle praat over vriendschapsnetwerken zijn er geen aanwijzingen dat deze werkelijk terrein gewonnen hebben. Zolang het huwelijk zo centraal blijft in de voorziening van affectie, correctie en zinvolheid zullen alleenstaanden chronisch tekort komen.

Vermindering van het verschil is al evenmin waarschijnlijk als het in belangrijke mate het gevolg is van *selectie*. Er is namelijk geen reden om te verwachten dat men minder kieskeurig zal worden op de huwelijksmarkt. De trend is juist dat we meer naar de persoon gaan kijken en minder naar diens sociale positie. Moeilijke mensen raken daardoor minder in trek als levenspartner. Het moderne liefdespatroon stelt ook een aantal eisen die typisch beter vertegenwoordigd zijn bij levenslustige mensen: het modern patroon van de vrije partnerkeuze vraagt steeds meer ‘initiatief’ en ‘activiteit’, het onderhandelingskarakter van moderne relaties vraagt meer ‘assertiviteit’ en de hoge graad van intimiteit vraagt weer ‘empathie’ en ‘zelfwaardering’. Deze gedachte is elders verder uitgewerkt (Veenhoven, 1987, 1988). De selectieverklaring past uiteraard minder mooi in de bevrijdingssociologie van hedendaagse critici van het huwelijk en is om andere redenen ook enigszins taboe.

4.2 Eerder onderzoek naar ontwikkeling van het verschil

Er zijn al enige pogingen ondernomen om vast te stellen of het verschil in welbevinden tussen alleenstaanden en samenwonenden nu echt kleiner wordt of niet.

Alweer zo’n tien jaar geleden heeft Veenhoven (1983) nagegaan of zo’n ontwikkeling zich voordoet. Hij vergeleek hiertoe de verschillen in *suicide* tussen gehuwden en ongehuwden in de jaren 1956-1978 in Nederland. De aanzienlijke verschillen op dat punt bleken niet kleiner te zijn geworden, maar vele malen groter. Vergelijking van enquêteonderzoek naar *levensvoldoening* over die periode wees in dezelfde richting. Twee enquêtes aan het eind van de veertiger jaren in Nederland en de USA toonden veel kleinere verschillen tussen gehuwden en ongehuwden dan enquêtes vanaf de zestiger jaren.

Enige jaren geleden heeft Jol (1985) de ontwikkelingen van het verschil in subjectief welbevinden bekeken over de periode 1974-1983 in Nederland. Jol bediende zich van de LevensSituatie-Surveys waarbij om de drie jaar identieke vragen over *levensvoldoening*, *stemmingsniveau* (Affect Balance Scale) en diverse *deelsatisfacties* worden gesteld aan representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking. Jol constateerde geen verdere toename van het verschil in levensvoldoening en meende zelfs een kleine vermindering te bespeuren. Het verschil in stemmingsniveau bleef echter gelijk. Het verschil in eenzaamheid nam toe, vooral onder ouderen. Onlangs hebben Glenn en Weaver (1988) een soortgelijke analyse uitgevoerd op data van de General Social Survey in de USA. Hun analyse heeft betrekking op de jaren 1972-1986. Zij rapporteren duidelijk een afname van het verschil in *levensvoldoening*. “US national survey data show a rather steady decline... in the positive relationship between being married and reported happiness”. Uit een

eerdere meta-analyse van Amerikaans onderzoek was ook een afname van het verschil gebleken. (Haring-Hidore e. a. 1985, correlatie verschil/jaar $r = .28$). Volgens Glenn en Weaver is vermindering het sterkst onder jong volwassenen (leeftijd 25-39) en binnen die leeftijdscategorie in het bijzonder onder mannen. Zij verbinden aan een en ander de conclusie dat het huwelijk zijn centrale plaats aan het verliezen is.

Al deze onderzoeken vertonen helaas een belangrijk gebrek: zij vergelijken *ongehuwden* met *gehuwden* en rekenen tot de eerste categorie ook de ongehuwd samenwonenden. De resultaten geven daarom geen goed beeld van het verschil in welbevinden tussen *alleenstaanden* en *samenwoners*. Het is zelfs goed denkbaar dat de trend die zij waarnemen veroorzaakt wordt door een veranderde samenstelling aan de categorie ongehuwden. In ons land en in de USA is het aantal ongehuwd samenwonenden fors toegenomen gedurende de laatste twintig jaar. Zoals al opgemerkt zijn ongehuwd-samenwonenden over het algemeen even gelukkig als gehuwd samenwonenden. De gemiddelde levensvoldoening in de categorie ongehuwden is waarschijnlijk daardoor iets gestegen. Het verschil met gehuwden neemt dan af. Omdat de toename van het aantal samenwoners zich vooral voordoet onder jong volwassenen is het ook logisch dat in die leeftijdscategorie het verschil het meest afneemt. Deze ontwikkeling kan een feitelijke toename van de achterstand van echte alleenstaanden verhullen.

5 ONTWIKKELING VAN HET VERSCHIL IN 11 EG-LANDEN 1975-1986

De vraag of het verschil kleiner wordt betreft niet één bepaald land, maar de moderne samenlevingen in het algemeen. Het is daarom nuttig gegevens uit meerdere landen bij de toetsing te betrekken; dit verkleint ook het risico van toevalstreffers. Zoals betoogd moet onderscheid worden gemaakt tussen ‘samenwoners’ en ‘alleenstaanden’ in plaats van tussen ‘gehuwden’ en ‘ongehuwden’.

5.1 Gegevens

Sinds 1973 wordt in alle lidstaten van de EG twee maal per jaar een enquête gehouden onder een representatieve steekproef van de bevolking. Dit is de reeds eerder genoemde ‘Eurobarometer’.

De daarbij gehanteerde standaardvragenlijst bevat twee items over levensvoldoening. De eerste vraag luidt: ‘Alles bij elkaar, hoe tevreden bent u met het leven dat u nu leidt? Helemaal niet tevreden (1) niet zo tevreden (2) redelijk tevreden (3), of zeer tevreden (4)? Deze vraag is vanaf 1975 in ononderbroken reeks beschikbaar. De tweede vraag is: ‘Hoe gelukkig bent u alles bij elkaar? Zeer gelukkig (3), redelijk gelukkig (2), of niet zo gelukkig (1)? Deze laatste vraag ontbrak in een aantal surveys: met name in het begin van de tachtiger jaren.

Ook naar de burgerlijke staat wordt standaard geïnformeerd. Deze variabele wordt als volgt gecodeerd: ‘gehuwd’, ‘ongehuwd-samenwonend’, ‘alleen’ (nooit-gehuwd, niet-samenwonend), ‘gescheiden’, ‘verweduwd’ en ‘anders’. Dit gegeven is hergecodeerd als ‘samenwonend’(gehuwd en ongehuwd-samenwonend) en ‘alleenstaand’ (alle andere categorieën). Het is mogelijk dat onder de gehuwden een beperkt aantal mensen zit dat in feite van tafel en bed gescheiden is. Ook kan de categorie van gescheidenen en verweduwden enige ongehuwd samenwonenden omvatten. Naar verwachting zullen dat er echter niet veel zijn.

5.2 Uitkomsten

Om te beginnen is per enquête berekend wat de gemiddelde levensvoldoening is van alleenstaanden en samenwonenden. Deze scores zijn afgezet tegen de tijd. Zie **Schema 4**. Het verschil in levensvoldoening tussen samenwoners en alleenstaanden tekent zich in deze figuur weer duidelijk af. De omvang van het verschil blijkt te schommelen door de jaren. In de jaren 74-76 neemt het verschil af, maar in de periode 76-79 loopt het weer op. In de tachtiger jaren doet zich weer zo'n op en neer beweging voor. In de laatste drie jaar van deze observatieperiode wordt het verschil kleiner. Scores op de geluksvraag geven een zelfde beeld te zien. (Figuur niet getoond).

Op het oog valt niet te zeggen of het verschil per saldo groter of kleiner is geworden. Daarom is de trend uitgedrukt in een getal. Hiertoe is dezelfde methode toegepast die Glenn en Weaver hanteerden. Eerst worden de verschillen in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwoners uitgedrukt in een correlatiecoëfficiënt: r . Een positieve coëfficiënt betekent dan dat samenwoners meer levensvoldoening rapporteren, een negatieve dat alleenstaanden gelukkiger zijn. Alle correlaties blijken positief, hetgeen er op wijst dat samenwonenden in alle elf landen gedurende alle twaalf jaren gelukkiger waren dan alleenstaanden.

Die correlatie-coëfficiënten worden vervolgens gecorreleerd met de tijd, uitgedrukt in surveynummers. Dit levert een maat voor de verandering in correlatie: Δr . Als die trendcorrelatie positief is betekent dat dat het verschil tussen alleenstaanden en samenwoners groter is geworden door de jaren. Als de trendcorrelatie negatief is het verschil per saldo kleiner geworden.

In **Schema 2** zijn de cijfers voor levensvoldoening op een rij gezet. De trendcorrelaties (Δr) voor alle landen staan vermeld in de onderste regel. In 7 landen blijkt de trendcorrelatie positief en is het verschil dus groter geworden. In het geval van Duitsland is sprake van een forse toename van het verschil. In vier landen is het verschil licht negatief; daar is het verschil dus enigszins kleiner geworden. Gemiddeld tekent zich een toename af (EG: $r = +.08$).

Als de trendcorrelaties worden uitgesplitst naar leeftijd en geslacht blijkt dat het verschil in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwoners meer is toegenomen onder mannen dan onder vrouwen. In tegenstelling tot de genoemde bevindingen van Glenn en Weaver tekent zich geen sterkere afname onder jong volwassenen af. Zie **Schema 3**. Deze analyses zijn ook uitgevoerd op de antwoorden op het geluks-item. De resultaten zijn overeenkomstig. (Tabel niet getoond).

Zoals reeds opgemerkt werd in twee eerdere studies in de USA een afname van het verschil geconstateerd. Bij deze studies werden 'gehuwden' en 'ongetrouwden' vergeleken in plaats van 'samenwoners' en 'alleenstaanden'. Is dat verschil in operationalisering de oorzaak van de afwijkende uitkomst? Of is de situatie op dit punt anders in de USA dan in de EG? Om deze vraag te beantwoorden is nagerekend wat de uitkomsten zouden zijn bij vergelijking van gehuwden en ongetrouwden in de EG: dus een volledige replicatie van de

analyse van Glenn en Weaver. Die exercitie levert echter geen ander beeld op. Er blijkt in de EG geen afname van het verschil in levensvoldoening tussen gehuwden en ongehuwden: ook niet onder jong volwassen mannen. (Tabellen niet getoond).

In de verschillende EG-landen tekent zich een overeenkomstig patroon af. De omvang van het verschil is steeds van dezelfde orde (r schommelt rond de $+10$). Ook de toename van het verschil is ongeveer even groot (uitgedrukt in r ook ongeveer $+10$). Dit duidt erop dat we hier te doen hebben met een algemeen (Westers) patroon.

Voor zover er binnen dit patroon sprake is van variatie valt op dat het verschil in levensvoldoening tussen samenwoners en alleenstaanden het kleinst is in Frankrijk, Ierland en Italië. In die landen is het verschil in de onderzochte periode ook gedaald of gelijk gebleven. Het verschil blijkt iets groter in Denemarken, Duitsland, Engeland en Nederland. In die landen is het verschil ook nog gegroeid (m.u.v. Denemarken).

Deze verschillen zijn opmerkelijk in het kader van de vraag die hier aan de orde is. De verwachting dat alleenstaanden hun achterstand inlopen is namelijk gebaseerd op een — veelal implicite — moderniseringstheorie. De veronderstelling is dat alleenstaanden in een modern relatie-patroon minder in het nadeel zullen zijn: minder negatieve stereotypering, minder crisismomenten en meer functionele alternatieven voor het huwelijk. Dat zou dan betekenen dat het verschil in levensvoldoening het sterkst moet afnemen in de relationeel meest moderne landen.

Er is geen onbetwistbare maat voor moderniteit in primaire relaties van landen, maar niemand zal betwisten dat Ierland en Italië binnen West Europa uitgesproken traditioneel zijn. In die landen is het verschil in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwoners ook het kleinst en is het verschil ook niet gegroeid. Het eveneens katholieke Frankrijk behoort ook tot deze categorie. Nederland, Duitsland, Denemarken en Engeland gelden als meer modern en onderscheiden zich ook door een ‘voorsprong’ in de ontwikkeling van o.a. echtscheiding, gezinsverdunding en ongehuwd — samenwonen. In die landen is het verschil in levensvoldoening echter het grootst en is het verschil ook nog eens toegenomen. Dit duidt erop dat de achterstand in levensvoldoening van alleenstaanden een structureel bijverschijnsel is van het moderne relatiepatroon en geen relict uit het verleden.

6 CONCLUSIE

Alleenstaanden scheppen gemiddeld minder voldoening in het leven dan samenwoners. Dit verschil doet zich voor in alle moderne Westerse samenlevingen. Het verschil is de laatste decennia niet kleiner geworden. Kennelijk betreft het hier geen overblijfsel uit het verleden, maar een structureel bijverschijnsel van het moderne relatiepatroon.

Samenvatting

Alleenstaanden scheppen gemiddeld minder voldoening in hun bestaan dan mensen die samenwonen met een partner. Dit blijkt uit tal van onderzoeken naar subjectief welbevinden in moderne landen. Gemeten naar meer objectieve indicatoren van psychisch en lichamelijk welzijn blijken alleenstaanden ook steevast slechter af.

Critici van het huwelijk zijn geneigd dit verschil te bagatelliseren. Voorzover erkend wordt voorspeld dat het verschil verdwijnt. Theoretisch is die voorspelling gebaseerd op verklaringen van het verschil in termen van negatieve sociale 'etikettering' en 'crisis' verschijnselen na huwelijksontbinding. Er wordt voorzien dat die effecten afnemen. Het verschil kan echter ook gevolg zijn van 'gemis' van positieve effecten van samenwonen (zoals affectie, zinvolheid en psycho-sociale correctie) en van 'selectie' op de huwelijksmarkt. Er is weinig grond om aan te nemen dat die laatste effecten aan kracht verliezen. Empirisch berust de voorspelling op onderzoek uit de USA waarbij bleek dat het verschil in geluk tussen gehuwden en ongehuwden is afgenomen; met name onder jonge mannen.

Deze uitkomsten worden echter niet gerepliceerd in een analyse in 11 EG-landen over de periode 1974-1986. Het verschil in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwoners blijkt globaal even groot gebleven. Het verschil blijkt het grootst in de meest moderne landen en is in die landen ook nog iets toegenomen.

Het ziet ernaar uit dat de relatief lage levensvoldoening van alleenstaanden een structureel bijverschijnsel is van het moderne relatiepatroon en geen relict uit het verleden.

Curriculum Vitae: *Ruut Veenhoven* is socioloog en werkzaam aan de Erasmus Universiteit als universitair hoofddocent. Hij doceert Sociale Psychologie en Sociologie van de Verzorgingsstaat. Zijn onderzoek heeft betrekking op welbevinden en intieme relaties. Werkadres: Burgemeester Oudlaan 50, 3062 PA Rotterdam. Tel. 010-4082102. *Renee van Schoonhoven* is doctoraal student sociologie aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

LITERATUUR

Davies, A.C., & Strong P.M. (1977).

Working without a net: The bachelor as a social problem.
Sociological Review, 25, 109-127.

Diekstra, R., (1980).

Het zelf gekozen einde: hoe vaak komt suïcidaal gedrag voor.
Intermediair, 32, 1-19.

Durkheim, E., (1897/1952).

Le Suicide (Engelse vertaling).
New York: The Free Press, 1952.

Fengler, A.P., Danigelis, N. & Grams, S. (1982).

Marital status and life-satisfaction among the elderly.
International Journal of Sociology and the Family, 12, 63-76.

Glenn N.D. & Weaver C.N. (1981).

The contribution of marital happiness to global happiness.
Journal of Marriage and the Family, 43, 161-168.

Glenn, N.D. & Weaver, C.N. (1988).

The Changing Relationship of Marital Status to Reported Happiness.
Journal of Marriage and the Family, 50, 317-324.

Gove, W.R (1983).

Sexe, Marital status and mortality.
American Journal of Sociology, 79, 45-67.

Gove, W.R., Briggs Style, C. & Hughes, M., (1990).

The effect of Marriage on the well-being of adults.
Journal of Family Issues, 11,4-35.

Haring-Hidore M., Stock, W.A., Okun M. & Witter, R.A. (1985)

Marital Status and Subjective well-being: a research synthesis.
Journal of Marriage and the Family, 47, 947-953.

Helsing, K.J., Moyses, S. & Comstock, G.W. (1981).

Factors associated with mortality after widowhood.
American Journal Psychological Health, 71,802-809.

Jol, C. (1984).

Een gelukkig mens wat is dat?
Rekenschap, 31, 178-185.

Jol, C. (1985).

Toch liever samen dan alleen. Veranderingen in welbevinden en levensomstandigheden van alleenstaanden. 1974-1983.
Bevolking en gezin. 3, 1984, 249-262.

Kobrin, F.E. & Hendershot, G.E. 1977.

Do family ties reduce mortality?
Evidence from the US. Journal of Marriage and the Family, 29, 737-745.

- Kraus, A. & Lillienfeld, A.M. (1989).
Some epidemiological aspects of the high mortality rate in the young widowed group.
Journal of Chronic Diseases, 1959, 10, 207-217
- Lynch, J.J. (1977).
The broken heart: The medical consequences of loneliness.
New York: Basic Books.
- Morgan, M. (1980).
Marital status, health, illness and service use.
Social Science and Medicine, 14, 633-643.
- Popenoe, D. (1988).
Disturbing the nest. Family change and decline in modern societies.
New York: Aldine de Gruyter.
- SCP (1988).
Sociaal en Cultureel Rapport,
Den Haag.
- Segraves, R.T. (1980).
Marriage and mental health.
Journal of Sex and Marital Therapy. 6, 187-198.
- Veenhoven, R. (1983),
The growing impact of marriage,
Social Indicators Research, 12, 49-63.
- Veenhoven R. (1984),
Conditions of happiness.
Dordrecht: Reidel.
- Veenhoven, R. (1987).
Alleen leven en geluk: verhoogt onvrede met het bestaan de kans om alleen te komen staan.
Gedrag en Gezondheid, 15, 107-117.
- Veenhoven, R. (1989).
Does happiness bind? In: R. Veenhoven (Ed.),
How harmful is happiness? Consequences of enjoying life or not. Rotterdam:
Rotterdam University Press 44-60.
- Weeda, I. (1989)
Eigentijdse liefde.
Baarn: Anthos.
- Weiss, R.C. (1969)
The fund of sociability.
Social Science and Modern Society, 6, 36-43.

Schema 1.**Levensvoldoening bij samenwonenden en alleenstaanden: Nederlanders 18 jaar en ouder in 1989 (N 2969).****Alles bij elkaar: hoe tevreden bent u met het leven dat u leidt?**

---

	buitengewoon tevreden	zeer tevreden	tevreden	tamelijk tevreden	niet zo tevreden
samenwonend met partner (gehuwd en ongehuwd)	18%	39%	31%	9%	3%
alleenstaand (incl. alleenstaande ouders)	12%	24%	38%	16%	10%

Verband alleenleven-levensvoldoening: Gamma = $-.33$ $p < .01$, Tau c = $-.16$ $p < .01$ Data: Doorlopend Leefsituatie
Onderzoek 1989 CBS

Schema 2.**Vershil in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwonenden in 11 EG-landen 1975-1986.**

Jaar	survey- nummer	Land											
		BEL	DEN	FRA	DUI	GR	GB	HOL	IER	IT	LUX	N-IER	EG
1975	3	+0.18	+0.16	+0.19	+0.26	na	+0.13	+0.26	+0.07	+0.13	+0.23	+0.15	+0.19
1975	4	+0.14	+0.28	+0.04	+0.12	na	+0.13	+0.15	+0.17	+0.21	+0.04	+0.20	+0.17
1976	5	+0.08	+0.19	+0.13	+0.10	na	+0.03	+0.05	+0.09	+0.06	+0.02	+0.04	+0.13
1976	6	+0.08	+0.16	+0.04	+0.01	na	+0.11	+0.10	+0.07	+0.11	+0.25	+0.10	+0.12
1977	7	+0.15	+0.10	+0.06	+0.07	na	+0.01	+0.12	+0.12	+0.11	+0.23	+0.05	+0.10
1977	8	+0.16	+0.15	—0.07	+0.18	na	+0.08	+0.14	+0.10	+0.14	+0.19	+0.03	+0.13
1978	9	+0.12	+0.14	+0.02	+0.15	na	+0.13	+0.10	+0.11	+0.17	+0.13	+0.13	+0.15
1978	10	+0.08	+0.17	+0.06	+0.15	na	+0.19	+0.12	+0.10	+0.21	+0.20	+0.12	+0.16
1979	11	+0.10	+0.19	—0.03	+0.20	na	+0.08	+0.18	+0.13	+0.21	+0.09	+0.15	+0.17
1979	12*												
1980	13	+0.14	+0.16	+0.05	+0.02	na	+0.08	+0.10	+0.01	0.12	0.00	+0.05	+0.13
1980	14*												
1981	15	+0.04	+0.08	+0.02	+0.09	+0.20	+0.10	+0.20	+0.04	+0.05	+0.28	+0.04	+0.12
1981	16*												
1982	17	+0.11	+0.10	+0.07	+0.12	+0.08	+0.12	+0.10	+0.09	+0.06	+0.27	+0.06	+0.11
1982	18	+0.15	+0.17	+0.04	+0.15	+0.09	+0.19	+0.16	+0.16	+0.18	+0.11	+0.26	+0.16
1983	19	+0.07	+0.15	+0.04	+0.22	+0.09	+0.10	+0.21	+0.07	+0.15	+0.07	+0.11	+0.13
1983	20	+0.20	+0.18	+0.04	+0.05	+0.15	+0.19	+0.12	+0.11	+0.07	+0.15	+0.24	+0.17
1984	21	+0.11	+0.07	+0.06	+0.22	+0.21	+0.23	+0.05	+0.07	+0.12	+0.15	+0.07	+0.14
1984	22	+0.10	+0.05	—0.06	+0.11	+0.17	+0.21	+0.31	+0.11	+0.10	+0.17	+0.10	+0.13
1985	23	+0.15	+0.16	—0.03	+0.21	+0.23	+0.18	+0.20	+0.06	+0.03	+0.27	—0.01	+0.13
1985	24	+0.11	+0.10	+0.03	+0.20	+0.12	+0.14	+0.09	+0.02	+0.02	+0.20	na	+0.11
1986	25	+0.09	+0.10	+0.03	+0.12	+0.13	+0.12	+0.05	+0.10	+0.05	+0.05	na	+0.09
gemiddelde correlatie: $\bar{r}$		+0.11	+0.13	+0.01	+0.15	+0.14	+0.13	+0.18	+0.09	+0.11	+0.16	+0.10	+0.13
toename correlatie: r		+0.04	—0.19	—0.19	+0.42	+0.11	+0.31	+0.24	—0.16	+0.28	+0.10	—0.03	+0.08

Omvang verschil uitgedrukt in r. Positieve r betekent meer levensvoldoening bij samenwonenden.
Data: Eurobarometer Surveys 3 t/m 25.

Item: Alles bij elkaar genomen, hoe tevreden bent u met het leven dat u momenteel leidt?
Correlaties EG als geheel: ongewogen gemiddelden

* vraag niet gesteld in dit survey.

Schema 3.**Verandering verschil in levensvoldoening tussen alleenstaanden en samenwonenden in 11 EGlanden 1974-1986, naar leeftijd en geslacht.**

land	mannen		vrouwen	
	alle 18+	25-39	alle 18+	25-39
België	+ .14	+ .25	— .06	— .02
Denemarken	+ .12	+ .38	— .49*	+ .05
Frankrijk	— .54*	+ .02	+ .17	+ .11
Duitsland (W)	+ .34	+ .05	+ .49*	+ .51*
Griekenland	+ .29	— .16	— .07	+ .18
Groot-Brittanië	+ .54*	+ .15	+ .07	+ .20
Holland	+ .38	+ .44	+ .10	+ .16
Ierland	— .22	— .20	— .11	— .13
Italië	— .30	— .35	— .09	+ .04
Luxemburg	+ .20	+ .06	— .00	+ .04
Noord-Ierland	— .10	+ .12	+ .05	— .08
EG gemiddeld	+ .08	+ .07	+ .01	+ .08

Data: Eurobarometer

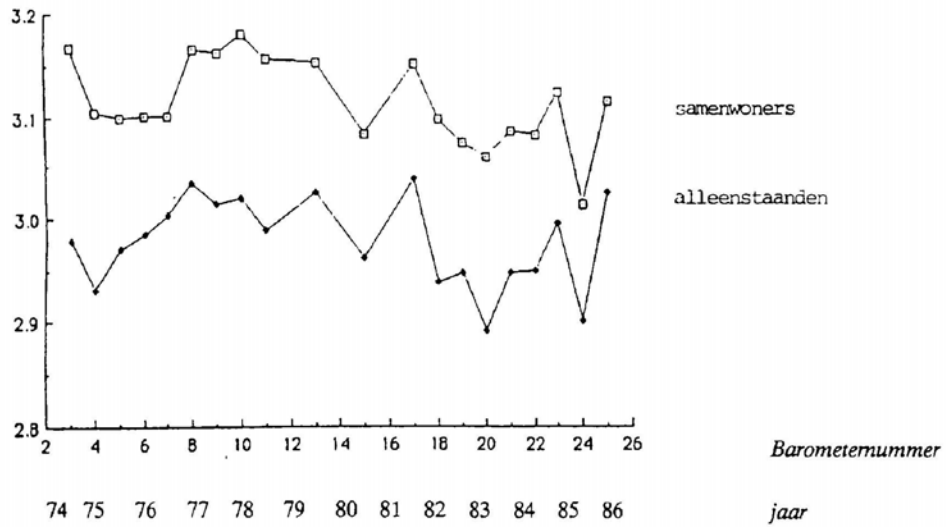
Item: Alles bij elkaar genomen: hoe tevreden bent u met het leven dat u momenteel leidt?

Veranderingsmaat: r = correlatie verschilscore (in r) mei surveynummer. * p < 01

Schema 4

*gemiddelde
levensvoldoening*

bron: Eurobarometer

Fig. 1. Gemiddelde levensvoldoening van alleenstaanden en samenwonenden in 11 EG landen 1974-1986.